

ОТТО БЛАУ І СХОДОЗНАВСТВО В ОДЕСЬКОМУ ТОВАРИСТВІ ІСТОРІЇ ТА СТАРОЖИТНОСТЕЙ

У статті розглядається діяльність німецького орієнталіста і дипломата Германа Отто Блау. Під час свого перебування в Одесі він розібрав колекцію східних монет товариства, визначив ряд невизначених раніше монет. Результати своїх досліджень Блау публікував на сторінках «Записок» товариства. Його ім'я знаходиться у ряді імен найбільших фахівців з історії Сходу і східної нумізматики.

Ключові слова: *сходознавство, східна нумізматики, куфічні монети, Одеське товариство історії та старожитностей.*

В статье рассматривается деятельность немецкого ориенталиста и дипломата Германа Отто Блау. Во время своего пребывания в Одессе он разобрал коллекцию восточных монет общества, определил ряд неопределенных ранее монет. Результаты своих исследований Блау публиковал на страницах «Записок» общества. Его имя стоит в ряду имен крупнейших специалистов по истории Востока и восточной нумизматики.

Ключевые слова: *востоковедение, восточная нумизматика, куфические монеты, Одесское общество истории и древностей.*

Activity of German oriental's and diplomat Herman Otto Blau is examined in the article of during his stay in Odessa he sorted out the collection of oriental coins of society and ascertained coins unspecified until then. Otto Blau published the results of his researches on the pages of society «Proceedings». His name ranks among the names of the most outstanding specialists on history of the East and oriental numismatics.

Key words: *oriental's, east numismatics, kuficheskie chinks, Odessa society of history and antiquities.*

Діяльність Одеського товариства історії та старожитностей (надалі – ОТІС) була настільки багатогранною, що значна кількість дослідників, які займаються історією вітчизняної науки ХІХ – першої чверті ХХ ст., знаходять для себе новий цікавий матеріал. Проблема розвитку археології в ОТІС присвячено монографічне дослідження [9]. Метою ж даної статті є виділення одного з аспектів в історії ОТІС, а саме – розвитку сходознавства і наукової діяльності О. Блау.

ОТІС з моменту свого заснування (1839 р.) досліджувало різну проблематику. Не останнє місце посідали і питання, пов'язані зі сходознавством. Як уже наголошувалося в публікаціях попередників, в Одесі склалися передумови для становлення і розвитку сходознавства, оскільки у неї були зв'язки з Туреччиною, Палестиною, Єгиптом та іншими країнами, а також серед населення міста були

представники східних народів [10, с. 135-150]. Не випадково, що в першому ж томі «Записок» ОТІС були опубліковані три статті Василя Васильовича Григор'єва (1816-1881), випускника Санкт-Петербурзького університету, професійного сходознавця, учня професора О.І. Сенковського. З них дві – на тему нумізматики. Традиції вивчення східної нумізматики в ОТІС і на сторінках «Записок» продовжив Ернст Отто Герман Блау (1828-1879 рр.), що жив в Одесі з 1872 р., – блискучий орієнталіст, чії роботи були опубліковані в найвідоміших німецьких виданнях.

О.Г. Блау народився 21 квітня 1828 року в Нордгаузені, його батько був доктором богослов'я і вчителем у місцевій гімназії, а згодом суперінтендантом. Блау виховувався в окружному училищі, а потім вивчав східні мови в Галлі і Лейпцигу. Восени 1852 р. він був зарахований до

посольства в Константинополі у Брокгауза і Ефрона – в 1854 р., у 1855 р. став другим секретарем, а в 1858 р. був призначений консулом в Трапезунд. Окрім службової діяльності, свій час перебування в Туреччині Блау використовував для подорожей (він об'їздив частину Малої Азії і грецькі острови Егейського моря) з науковою метою [6, с. 123]. На дипломатичному терені йому вдалося зробити блискучу кар'єру (1864 р. консул Боснії, з 1870 р. – генеральний консул Боснії і Герцеговини). «Коли в 1872 р. в Одесі засновано було німецьке генеральне консульство, то міністерство закордонних справ доручило йому цей важливий пост. У «Імперському Показчику» міністерства закордонних справ відгукуються про нього, як про людину, яка на всіх посадах виконувала свої службові обов'язки з рідкісним умінням і розсудливістю і викликала загальну пошану; а німецька колонія Одеси вихваляє в ньому високу чесність, вірність боргу і гарячий патріотизм» [5, с. 447]. Ті ж якості: професіоналізм, чесність, уміння проявляв Отто Блау і в науковій роботі. Східною нумізматику він почав займатися ще із студентських років. «Своїм міркуванням «про араміїсько-персидські монети Ахеменідів» вигідно зарекомендував себе у колі нумізматів. Результати його досліджень на Сході викладені ним у великій кількості статей, надрукованих у «Нумізматичних записках», «Нумізматичному журналі», що видавалися під редакцією доктора Саллета й у «Віденському нумізматичному журналі» [5, с. 449]. Варто відмітити, що це провідні наукові збірки свого часу в галузі нумізматики. Одним з цих видань керував Альфред фон Заллет – відомий нумізмат, директор мінц-кабінету в Берлінському Королівському музеї («Zeitschrift für Numismatik» видається з 1874 р.).

З листопада 1873 р. Блау став дійсним членом ОПС і займався вивченням східних монет, що належали товариству. Однією з його перших робіт у цій галузі стала стаття про куфичні монети ОПС [2]. Як писав сам Блау, «частина цієї колекції, будучи мені довірена директором музею Товариства Н.Н. Мурзакевичем, дала мені можливість розглянути ретельно оригінали та ознайомитися з рукописними замітками вчених, які вже бралися за їхній опис і в числі яких вирізняються покійний генерал І.О. Бартоломей і професор В.В. Григор'єв» [2, с. 352]. Для того, щоб займатися описом східних монет після таких значних фахівців, треба було володіти не лише енциклопедичними знаннями, але й великою науковою мужністю. Про професора Василя Васильовича Григор'єва і його роботи у галузі східної нумізматики згадувалося вище. Іван Олексійович Бартоломей (1813-1870) – генерал-лейтенант, відомий нумізмат, з 1856 р. член-кореспондент Академії наук. Фахівець з нумізматики бактрійської, аршакидської і Сасанідської [7, с. 27-28]. Бартоломей підготував видання 500 найважливіших

сасанідських монет своєї колекції, але виходу в світ цього опису він не дочекався. Його було видано Академією наук під редакцією академіка Дорна під заголовком: «Collection de monnaies Sassanides de feu le lieutenant général J. de Bartholomaei, représentée d'après les pièces les plus remarquables» (СПб., 1873, 2-е видання, 1875). Ця публікація дала можливість уточнення ряду історичних дат. Він був автором статей по нумізматиці Сасанідів, опублікованих в «Записках археолого-нумізматичного товариства» (м. Санкт-Петербург) [1]. Блау високо оцінював заслуги Івана Олексійовича Бартоломея у галузі східної нумізматики, але виконана ним робота над монетами дозволила «не тільки доповнити різні легенди, що визначалися генералом як нез'ясовані, але й ще точніше за нього визначити епоху і походження ряду монет» [2, с. 352]. На виправдання Бартоломея Блау писав, що «я не повинен випускати з уваги і ті обставини, що генерал Бартоломей тут (*тобто на Кавказі, де вони познайомилися.* – *Автор*) не мав під руками всіх, книг необхідних для точного визначення екземплярів, не так добре збереглися і ступені їх рідкості» [2, с. 352]. Крім того, Блау вдалося знайти в колекції музею декілька нових недосліджених монет, «що здається дивовижним, якщо пригадати, що найповніша збірка куфичної нумізматики, тобто праця Тізенгаузена [8], яка щойно вийшла в світ, виявилась блискучою та містить у собі все, що є в багатих колекціях Санкт-Петербурга та інших міст, в певному розумінні вичерпала цей предмет на довгий час» [2, с. 352]. Цікаві висновки Блау про те, що «Одеса вже в змозі доставити Тізенгаузену матеріали для першого поповнення до його Збірки» [2, с. 352]. Блау також розібрав частину скарбу, знайденого в 1839 р. у Білому Омуті Рязанської губернії. Перша його частина була опублікована В.В. Григор'євим [4], але монети під номерами 43-57 залишилися невизначеними. В.В. Григор'єв тільки вказав, що розібрав на них рядки з Корану. Це пов'язано з тим, що монети збереглися не повністю, а лише фрагментарно, тобто це швидше уламки монет. Проте, Блау вдалося визначити номери 43, 44, 45, 47 і 54, на номерах 46, 48-50 прочитані імена правителів, а на 51-52 – назва міста, де чеканилися монети.

В 11-му томі «Записок» Товариства Блау опублікував ряд експонатів, що зберігаються у фондах музею. Це 12 монет різного збереження, серед яких бактрійські V століття (одна золота, дві мідних), 3 монети Антіоха I Сотера (дві срібних, одна зі срібла плакірованого), відсутні в каталозі Британського музею та ін. [3, с. 321]. Великий інтерес викликають «різні предмети», за повідомленням автора «доставлені в 1847 році з Тифлісу Президентом Товариства князем Михайлом Семеновичем Воронцовим». Серед них є і досить цінні, наприклад, 2 відзнаки, видані Шамілем, куфичний амулет і стародавній персидський циліндр (печатка) [3, с. 322].

Таким чином, окрім статей і заміток в «Записках», Блау видав каталог східних монет Одеського музею. Згідно з каталогом у музеї на той момент налічувалися 3762 монети, з яких: 10 золотих, 1974 срібних і 1588 мідних; крім того існував дублетний фонд з 190 монет. Блау

розділив усі монети на 44 розряди за країнами і правителями [11]. Його наукова діяльність мала велике значення для розробки проблем східної нумізматики. На жаль, життя Блау закінчилось трагічно, 26 лютого 1879 р. він вчинив самогубство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартоломей И.А. О Сасанидских медалях времен после Фируза // Записки Археолого-нумизматического общества (далі – ЗООИД). – 1849. – Т. 1. – С. 106-109; Рассуждение о классификации грузинских монет Сасанидского чекана по отношению к искусству // Там же. – С. 114-116.
2. Блау О. Восточные редкости Одесского музея // ЗООИД. – Т. 9. – 1875. – С. 352-359.
3. Блау О. Восточные монеты и другие предметы музея Общества из Самарканда // ЗООИД. – Т. 11. – 1879. – С. 321-322.
4. Григорьев В. О кувфирских монетах VIII, IX, X и отчасти VII и XI веков, находимых в России и при – Балтийских странах, как источник для древнейшей отечественной истории // ЗООИД. – Т. 1. – 1844. – С. 115-166.
5. Некролог. Отто Герман Блау // ЗООИД. – Т. 11. – 1879. – С. 446-451.
6. Отто Герман Блау // Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона. – Т. 4 (7). – 1891.
7. Русские военные востоковеды до 1917 года. Библиографический словарь / Автор-составитель М.К. Басханов. – М.: Восточная литература, 2005.
8. Тизенгаузен В.Г. Монеты Восточного Халифата. – СПб., 1873.
9. Тункина И.В. Русская наука о классических древностях юга России (XVIII – середина XIX в.). – СПб., 2002. – 675 с.
10. Урсу Д.П. З історії сходознавства на Півдні України // Східний світ. – 1994. – № 1-2. – С. 135-150.
11. Blau O. Die orientalische Muenzen des Museums der Kaiserlichen historisch-archaeologischen Gesellschaft zu Odessa. Odessa, 1876. – 99 s.

Рецензенти: к.і.н., проф. І.Д. Черних;
к.і.н., доц. І.М. Шкляєв.

© В.В. Скрипник, 2009

Надійшла до редколегії 03.11.2009 р.